

Covid-19 Pandemisi ve Türk Turizm Sektörü Üzerindeki Etkisi¹

The Covid-19 Pandemic and Its Impact on the Turkish Tourism Industry

Feyza ARICA², Büşra KAYA³

Öz

Turizm sektörü, talep doğrultusunda ortaya çıkan ve olumsuz etkileri en hızlı şekilde hissedilen dinamik bir sektördür. Turizm sektörünü en fazla olumsuz etkileyen faktörlerden bir tanesi salgın hastalıklardır. Salgın hastalıklar, turizm sektöründe olumsuz sonuçlar yaratarak krizlerin ortaya çıkmasına neden olurlar. Bu açıdan Covid-19 salgını, seyahat kısıtlamalarından dolayı en fazla etkiyi turizm endüstrisinde göstermiştir.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Hubei eyaletine bağlı Wuhan kentinde ortaya çıkan Koronavirüs (Covid-19) çok kısa bir süre içerisinde tüm dünyayı etkisi altına almış, milyonlarca insanın ölümüne neden olmuştur. Dünyanın ekonomik ve sosyal yaşamını derinden etkileyen bu salgın pek çok sektörü olduğu gibi turizm sektörünü de derinden etkilemiştir. Ülke içinde ya da uluslararası alanda gerçekleşen seyahat sınırlamaları, sokağa çıkma yasakları gibi önlemler küresel ekonomi de gerçekleşen en büyük dalgalanmaya neden olmuştur. Bu sebeple, turizm hareketleri de 2020 yılının Mart ayından itibaren önemli derece yavaşlamıştır. Bu bağlamda çalışmada, Covid-19 pandemisinin Dünyada ve Türkiye'de turizm sektörü üzerindeki etkileri ve getirdiği yenilikler üzerinde durulmuştur.

Jel Kodları: I00, Z32, L83

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Turizm, Türkiye.

Abstract

The tourism sector is a dynamic sector that emerges in line with the demand and feels the negative effects in the fastest way. One of the factors that negatively affect the tourism sector is epidemics. Epidemics cause crises by creating negative consequences in the tourism sector. In this respect, the Covid-19 outbreak has had the most impact in the tourism industry due to travel restrictions.

The Corona virus (Covid-19), which emerged in the city of Wuhan in the Hubei province of the People's Republic of China, affected the whole world in a very short time and caused the death of millions of people. This epidemic, which deeply affected the economic and social life of the world, deeply affected the tourism sector as well as many other sectors. Measures such as domestic or international travel restrictions and curfews caused the biggest fluctuation in the global economy. For this reason, tourism movements have also slowed down significantly since March 2020. In this context, in this study, the effects of the Covid-19 pandemic on the tourism sector in the world and in Turkey and its the innovations were emphasized.

Jel Codes: I00, Z32, L83

Keywords: Covid-19, Tourism, Turkey.

¹ Bu çalışma Doç. Dr. Feyza ARICA danışmanlığında Büşra KAYA tarafından hazırlanan ve aynı başlığa sahip yüksek lisans projesinden türetilmiştir.

² Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İİBF, İktisat Bölümü, feyzarica@gmail.com, Orcid ID: 0000-0002-5552-347X

³ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Öğrencisi, İktisat Bölümü, busra_kaya185@hotmail.com, Orcid ID: 0000-0001-7693-8976

1. Giriş

Tüm dünyayı kısa bir süre içerisinde etkisi altına alan Covid-19 salgını, birçok salgının başlangıç noktası olan Güneydoğu Asya ülkelerinden biri olan Çin'in Hubei eyaletine bağlı Wuhan kentinde 2019 Aralık ayında ortaya çıkmıştır. SARS ve MERS salgınlarına benzeyen Covid-19, hava yoluyla kişiden kişiye bulaşarak yayılım göstermektedir (Yang vd., 2020). Çin'de başlayan salgın çok kısa bir süre içerisinde uluslararası alana yayılarak küresel bir kriz haline dönüşmüştür. Çin'den ilk olarak Avrupa ülkelerine sıçramış ve devamında da Amerika Birleşik Devletleri'nde yayılım göstermeye başlamıştır (Sağlık Bakanlığı, 2020). Etki alanını hızlı bir şekilde büyüten Covid-19 salgını Dünya Sağlık Örgütü 11 Mart 2020 tarihinde pandemi ilan etmiştir (WHO, 2020). 15-21 Ocak 2022 tarihinde Sağlık Bakanlığı tarafından en son açıklanan verilere göre, Covid-19 nedeniyle Türkiye'de toplam vaka sayısı 10.808.770 kişi ve toplam vefat eden kişi sayısı ise 85.600 olarak açıklanmıştır (Sağlık Bakanlığı, 2022). Dünya Sağlık Örgütü tarafından 1 Şubat 2022 tarihinde açıklanan son verilere göre Covid-19 nedeniyle küresel alanda toplam vaka sayısı 376.478.335 kişi ve toplam vefat eden kişi sayısı ise 5.666.064 olarak açıklanmıştır (WHO, 2022).

Covid-19 salgını nedeniyle alınan tedbirler ve uygulanan kısıtlamalar ile beraber küresel alanda bir kriz ortamı oluşmuştur. Salgının küresel alanda yarattığı krizlerden en fazla etkilenen sektör hiç şüphesiz turizm sektörü olmuştur (UNWHO, 2019). Covid-19 salgını etki alanı itibarıyla uluslararası ticareti önemli oranda etkilemiş ve bilhassa turizm sektöründe büyük kayıplara neden olmuştur (Aydın ve Doğan, 2020).

Turizm sektörü özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında hızlı ve önemli bir gelişme göstermiş sektörlerden birisidir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) verilerine göre, 1950 yıllarında dünya çapında 25 milyon uluslararası seyahat yapılmış, 1990 yıllarında bu rakam 500 milyonu aşmış ve 2011 yılında ise 1 milyarı geçmiştir. İstikrarlı bir ilerleme süreci sürdüren turizm sektörü Covid-19 salgını öncesi büyüme hızı yıllık ortalaması %4 dolaylarındayken, 2019 yılına ait verilere göre ise sektör %3,8 civarında büyüme göstermiştir. 2019 yılında yapılan seyahat rakamı 1 milyar 461 milyonu bulmuş ve dünya turizm geliri ise 1,5 trilyon dolar civarında gerçekleşmiştir. Fakat, Covid-19 pandemisi bu yükselişi tam tersine çevirmeye başlamıştır (TÜRSAB, 2020b).

Covid-19 salgını, seyahat kısıtlamalarından dolayı en fazla etkiyi turizm endüstrisinde göstermiştir. Ülke içinde ya da uluslararası alanda gerçekleşen seyahat sınırlamaları, sokağa çıkma yasakları gibi önlemler küresel ekonomi de gerçekleşen en büyük dalgalanmaya neden olmuştur. Bu sebeple, turizm hareketleri de 2020 yılının Mart ayından itibaren önemli derece yavaşlamıştır (Gün ve Tutcu, 2021).

UNWTO, 2020 yılının Temmuz ayına ait verilere göre ülkeler arası turist faaliyetlerinde 2019 yılının Temmuz ayı dönemine ait verilere göre %81, Ağustos ayı dönemine ait verilere göre ise %79 oranında bir düşüş yaşandığını açıklamıştır. Bu açıklamaya göre pandemi nedeniyle ülkeler arası turizm faaliyetlerinde 8 ay gibi bir sürede yaşanan düşüş oranı %70 seviyesini bulmuştur. Bu veriler neticesinde ilk 8 aylık dönemde ülkeler arası seyahat rakamında 2019 yılının aynı dönemine göre 700 milyon düşüş yaşanmıştır. Bu döneme ait verilere göre uluslararası alanda yaşanan turizm geliri kaybı 730 milyar dolar civarında olmuştur (TÜRSAB,2020b).

2. Dünyada Covid-19 Pandemisi ve Turizm Sektöründe Yaşanan Yenilikler

2.1 Dünyada Covid-19 Pandemisi

Turizm sektörü, talep doğrultusunda ortaya çıkan ve olumsuz etkileri en hızlı şekilde hisseden dinamik bir sektördür (Acar,2020). Turizm sektörünü en fazla olumsuz etkileyen faktörlerden bir tanesi salgın hastalıklardır. Salgın hastalıklar, turizm sektöründe olumsuz sonuçlar yaratarak krizlerin ortaya çıkmasına neden olurlar (Çeti ve Ünlüöner,2019).

Covid-19 pandemisinin etki alanı küresel ölçekte kıtalar açısından değerlendirildiğinde en fazla vaka ve ölüm oranı Amerika kıtasında gerçekleşmiştir. Amerika kıtasını ölüm ve vaka oranı açısından takip eden diğer bölgeler ise sırasıyla şu şekildedir; Güney-Doğu Asya, Avrupa, Doğu Akdeniz, Afrika ve Batı Pasifik bölgeleridir (Sağlık Bakanlığı,2020).

Dünya'nın en önemli turizm alanları olan Akdeniz ve Avrupa, Orta ve Kuzey Amerika destinasyonları turizm faaliyetlerindeki düşüşten dolayı salgın döneminden oldukça olumsuz etkilenmiştir (Yılmaz,2020).

UNWTO verilerine göre, 27 Nisan 2020 tarihinden itibaren küresel alanda 217 destinasyonun 156'sında ülkeler arası turizm faaliyetleri tamamen durmuştur. Avrupa kıtasında olan ülkelerin %83'ü ülkeler arası turizm faaliyetlerine yönelik sınırlarını tamamen kapatmış,

Amerika ana karasında bu oran %80'e, Asya ve Pasifik bölgelerinde %70'e, Ortadoğu ülkelerinde %62 ve Afrika kıtasında %57 oranla tahakkuk etmiştir (Karadeniz vd.,2020).

Pandemi nedeniyle birçok ülke turizmi, ekonomik açıdan büyük kayıplar yaşamıştır. Bu nedenle ülkeler iç turizm sektörlerine çeşitli desteklerde bulunmuş ve pandemiden en az hasarla çıkmayı hedeflemişlerdir. Pandemi nedeniyle bazı ülkelerin turizm sektörlerine verdikleri destekler şu şekildedir (TÜRSAB,2020b):

İtalya hükümetinin, turizm sektörünü de içinde bulundurduğu destek paketi büyüklüğü 25,6 milyar Euro olmuştur. İç turizmi hareketlendirmek için düşük gelire sahip olan ailelere seyahatlerde kullanmaları için 500 Euro tatil çeki verilmiştir. Ülkede bulunan otellere vergi indirimi yapılması ve hijyen normlarına uyan işletmelere 2 milyar Euro'luk bir yardım destek paketi hazırlanmıştır.

Avusturya hükümeti, Tarım Bölgeler ve Turizm Bakanlığı tarafından 6 Mart 2020 tarihinde pandemi nedeniyle turizm sektörüne yönelik ilk destek paketini açıklamıştır. Paket aslında Otel ve Turizm Bankası tarafından kredi desteği sağlamaktadır. Bu pakete yaklaşık olarak 1,6 milyar Euro bütçe ayrılmıştır. Ayrıca pandemi nedeniyle bütün ticarethanelere 2 milyar Euro'luk destek fonu oluşturduğunu açıklamıştır.

Portekiz hükümeti, salgının ilk çeyreğinde işletme sahiplerinin sigorta yükümlülüğünün %70'ini karşılamış, çalışan bireylerin ise aylıklarının 3'te 2'sini karşılayarak istihdam desteği sağlamıştır. Hükümet turizm sektörüne hususi olarak, lokanta işletmelerine yönelik genel büyüklüğü 600 milyon Euro'luk bir kredi desteği sağlanmış ve ayrıca seyahat acenteleri ile etkinlik faaliyetleri düzenleyen şirketlere 200 milyon Euro büyüklüğünde kredi desteği sağlamıştır. Otel işletmelerine ise 900 milyon Euro kredi desteği oluşturulmuştur. Küçük ticarethanelere ise 60 milyon Euro'luk kredi destek paketi hazırlanmıştır.

Fransa hükümeti, sanayiler ve çalışan bireyler için sınırsız bütçe desteği vaadinde bulunmuş ve seyahat acenteleri ile turizm sanayileri için ilk olarak 2 milyar Euro'luk bir yardımlaşma fonu kurmuştur. Pandemi sebebiyle hükümet, açık olmayan işyerleri için 45 milyar Euro'luk paket oluşturarak, paketin 8,5 milyar Euro'luk payını kısa çalışma ödeneğine ayırmıştır. Kısa çalışma ödeneği paketinde çalışan bireylere brüt ücretlerinin %70'i ödenmektedir. Asgari tutar alan veya asgari tutarın altında çalışan bireylere ise ücretlerinin tümünü almasını sağlamıştır. Fransa hükümeti, 15 Mayıs 2020 tarihinde genel toplam büyüklüğü 18 milyar

Euro olan bir ‘‘Turizm Destek Paketi’’ hazırladığını açıklamıştır. Hükümet, destek paketlerinin yanında özel ve kamu sektörü görevli kişileri ile Atout France yetkili kişilerinden oluşan bir turizm komitesi kurmuştur.

İspanya hükümeti 2020 yılı 17 Mart tarihinde Covid-19 pandemisinin ülke ekonomisine etkileri üzerine 200 milyar Euro’luk bir destek paketi hazırlamış ve açıklamıştır. Destek paketinin 117 milyar Euro’luk payı kamu sektörüne, 83 milyar Euro’luk payı ise pandemi nedeniyle krizden etkilenen işletmelere ve işçi kesimine ayrılmıştır. Hükümet turizm sektörüne ait destek paketi büyüklüğünü ise 4,2 milyar Euro olarak belirlemiş ve 18 Haziran 2020 tarihinde açıklamıştır. Destek paketinin 2,5 milyar Euro’luk payı turizm sektörüne sağlanacak kredileri, teknolojik yenilik ve sürdürülebilirlik ile rekabeti devam ettirme amacına 850 milyon Euro, İspanya Havalimanları işletmelerine ise 756 milyon Euro’luk bir pay ayrılmıştır.

Almanya hükümeti, ülkede bulunan seyahat acenteleri için %100’ü devlet garantili Kalkınma Bankası’ndan 10 yıl süreli kredi desteği sağlamaktadır. Çalışan kişi sayısı 50’den az olan işletmeler için kredi üst sınırı 500 bin Euro, çalışan kişi sayısı 50’den fazla olan işletmelerde ise kredi üst sınırı 800 bin Euro şeklinde belirlenmiştir. Hükümet, küçük çapta olan şirketler için ve serbest meslek grubunda çalışan kişilere 50 milyar Euro’luk bir hibe destek paketi hazırlamıştır. Hibe desteği paketinden seyahat acenteleri de yararlanabilmektedir.

2.2. Covid-19 Pandemisi Kaynaklı Turizm Sektöründe Yaşanan Yenilikler

Covid-19 pandemisi yaşattığı tüm olumsuz olaylara rağmen ‘‘Yeni Bir Dünya Düzeni’’ kurulmasına dayanak olmaktadır. Hem toplumsal alanda hem de ekonomik alanda bilhassa eğitim, sağlık gibi alanlarda yaşanan varyasyona ve yeniliklere şahit olunmaktadır ve olunacaktır. Bu yenilikçi ve dönüşüm süreçleri dijitalleşme ve internet üzerinden işlemlerin önem kazanacağını belirtmektedir (Alpago ve Alpago,2020).

2.2.1. İnsanların Seyahat Anlayışlarındaki Değişimler

Covid-19 salgını, dünya genelinde hala etkisini ve aktüelliğini sürdürürken, seyahat tercihlerinde de önemli değişikliklere neden olmaktadır. Temizliğin, maske ve mesafe kuralının ön plana çıktığı salgın sürecinde veya sonrasında seyahat alışkanlıklarında birçok değişikliği meydana getirmiş ve getirmeye devam edecektir. Salgın dönemi, bireylerin tüketici tercihlerini etkilemiş ve farklı turizm türlerinin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.

Bireyler, insan faaliyetlerinin yoğun olduğu alanlardan uzaklaşarak daha sakin alanlara yönelmiştir. Bu nedenle doğa turizmi büyük önem kazanmıştır (TÜRSAB,2020b).

Seyahat tercihlerinde yapılan bir araştırmaya göre, pandemi nedeniyle insanlar seyahatlerinde daha yakın yerleri tercih etmeye başlamış ve daha kısa süreli tatil planları yapmaya başlamışlardır. Toplu ulaşım araçları yerine kendi araçlarıyla yolculuk yapmayı tercih etmişlerdir (Li vd.,2020).

Covid-19 pandemisinin, insanların tatil tercihlerinde farklılık yaratmasında etkili olan aktörlerden biri de kaygı ve endişedir. Bireylerin, tatile gidecekleri yerlerde hijyen ve kendini güvende hissetme algısı seyahat tercihlerini oldukça etkileyerek bireyler de endişe durumu yaratmaktadır (Nazneen vd.,2020).

Salgın sonrasında, bireylerin tatil anlayışlarındaki farklılaşmalar sadece turizm çeşitleri veya alan seçimiyle sınırlı olmayacak, tabiatla olan bağ ve ahlak kaidelerinin uygulandığı alanlarda ön saflara çıkacaktır. Dolayısıyla Covid-19 salgınının, turistleri daha bilinçli ve dikkatli olmaya ittiği pek çok bilim adamı tarafından kabul edilmektedir (Alaeddinoğlu ve Rol,2020).

2.2.2. Turizm Sektörünü Yeniden İyileştirme Fırsatı

Covid-19 salgını, turizm sektörünü ekonomik anlamda olumsuz etkilese de salgın sonrasında turizmi yeniden iyileştirme fırsatı sunmuştur.

Prideaux vd. (2020), turizm sektörünün iyileşebilmesi için geçmişte sahip olunan kurallara dayanan planlamaları kabullenmek yerine, geleceğe yönelik planlamalar yapılmalı ve geleceğin transformasyonlarına uyum sağlayabilecek düzenlemelere odaklanılması gerektiğini tavsiye etmektedirler.

Gössling vd. (2020), pandeminin küresel turizm sanayisini sürdürülebilir kalkınma amacı çerçevesinde yeniden gözden geçirme şansı yarattığını, fakat krizin makro düzeyde olması pandemi süreci bittiğinde sektörün ivedilikle hareketlendirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Niewiadomski (2020) yazarının çalışmasına göre, Covid-19 salgını, globalleşmeyi ve zaman-mekân baskısının etkileyici bir şekilde durmasını sağlamış ve üstelik ilk kez tersine dönmeyi sağlayan bu salgının, bütün seyahat ve turizm sanayisini de askıya aldığı belirtilmiştir. Niewiadomski göre, dünyada ki bütün ülkelerin salgın nedeniyle ödediği bedel büyük olsa da

salgının etkisiyle yaşanan globalleşmeden uzaklaşmak ve turizm sektörünü sürdürülebilirlik unsurları yönünde yeniden iyileştirmek için benzersiz bir fırsattır.

2.2.3. Turizm Sektöründe Artan Dijitalleşme ve Yenilikçi Uygulamalar

Günlük yaşantımızı kolaylaştıran birçok yeni teknoloji diğer sektörlerde de olduğu gibi turizm sektöründe de kullanımını hızla yaygınlaştırmaktadır. Bilhassa son zamanlarda yaşantımıza giren ve çeşitli alanlarda karşılaştığımız yapay zekâ ve robotik uygulamalar günümüzde yeni teknolojiler adı altında önemli bir yere sahiptir. Pandemi sürecinde de sıkça başvurulan bu iki uygulama salgının yayılmasını önleme de oldukça etkili olmuştur (Alaeddinoğlu ve Rol,2020).

Geçmişten günümüze kadar yükseliş eğilimin de olan teknolojik uygulamalar salgın süreciyle beraber yaşantımızda daha da hızlı bir yükseliş göstermektedir. Skift Research, McKinsey & Company şirketleri işbirliği ile hazırlanan bildiriye göre, turizm endüstrisinde teknolojik yenilikler salgın döneminde veya sonrasında daha da önemli bir yere sahip olacaktır. Bildiriye göre, turistlerin talep ettikleri seyahat ürünleri ve hizmetlerini, teknolojik ortamda incelediği ve satın aldığı metotlarda köklü değişiklikler yaşandığını belirtmiştir. 2019 yılında ABD’li turistlerin %40’ı seyahatlerinde yer ayırttırmak için bilgisayar veya telefon kullanmıştır. Ayrıca bildiride, müşterilerin ve işletmelerin 2 ay içerisinde teknolojiyi benimseme hususunda 5 yıl öne çıktıklarını, salgın yaygınlaştıkça tüketici davranışlarında ve seçimlerindeki etkenlerin oldukça değiştiği belirtilmektedir (TÜRSAB,2020b).

2.2.4. Turizm İşletmelerinde Yaşanan Farklılaşmalar

Covid-19 salgını, insan hareketliliğinin yoğun olduğu alanlarda yaşanan turizm faaliyetleri açısından risk teşkil etmektedir. Bu sebeple turistik faaliyetlerin emniyetli bir şekilde yeniden canlandırılabilmesi için alınması gereken tedbirlerin tam olması gerekmektedir. İşletmeler, konuklarının ve çalışan işçilerinin emniyetini sağlayabilmek için kuruluşlarında bulunan bütün açık ve kapalı sahaları şartlara uygun bir biçimde yeni baştan düzenlemelidirler. Sahaların kişi sayıları fiziki mesafe kurallarına uygun olmalı, hijyen ve temizlik uygulamaları kısa sürelerle yapılmalı ve konukların kişisel önlemleri alması gerekmektedir. Salgın sürecinde veya sonrasında konukların sağlık, temizlik ve fiziki mesafe gibi konularda daha temkinli olacağı işletmeler tarafından unutulmamalıdır. Turistlerin seyahat edecekleri yerlere

temkinli yaklaşması turistik işletmelerin de sürece hazırlıklı olması gerektiğini göstermektedir (Alaeddinoğlu ve Rol,2020).

3. Pandemi Döneminin Türkiye Turizmine Etkisi

Türkiye’de ilk Covid-19 vakası 11 Mart 2020 tarihinde sağlık bakanı Fahrettin Koca tarafından açıklanmıştır. İlk vakayla birlikte sağlık önlemleri artırılmış ve ülke genelinde kısıtlamalar uygulanmaya başlanmıştır. Türkiye salgının başladığı tarihten itibaren yaklaşık 4 ay sonunda pandeminin etkisini hissetmiş ve salgınla daha önce mücadele etmeye başlayan ülkelerin aldığı tedbirleri aşamalı bir şekilde hayata geçirmeye başlamıştır (Özçoban, 2020).

Bu tedbirlere karşın Türkiye’de turizm sektöründe özellikle pandeminin uluslararası alanda etkili ve hızlı bir yayılım göstermediği 2020 yılının Ocak ve Şubat aylarında Türkiye’ye gelen yabancı turist sayısı, 2019 yılının Ocak ve Şubat aylarına göre %9,68 oranında artış göstererek 3 milyon 520 bin 547 kişiye ulaşmıştır. Fakat 2020 yılının Mart ayında ilk vakanın açıklanmasıyla beraber Türkiye’ye gelen turist sayısında da bir azalma yaşanmıştır. T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın açıkladığı verilere göre, 2020 yılının ilk çeyreğini kapsayan yani Ocak, Şubat ve Mart aylarında Türkiye’ye gelen toplam turist sayısı 2019 yılının ilk çeyreğine göre %20,52 oranında bir azalma göstermiştir. Türkiye’ye 2020 yılının ilk çeyreğinde gelen toplam turist sayısı 5 milyon 452 bin kişidir. Türkiye turizminde 2019 yılının Mart ayına kıyasla 2020 yılının Mart ayında %64,73’lük bir azalış meydana gelmiştir (TÜRSAB, 2020a).

Tablo 1. 2018-2019 -2020 Yıllarında Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçi Sayıları

TÜRKİYE'YE GELEN YABANCI ZİYARETÇİLERİN YILLARA VE AYLARA GÖRE DAĞILIMI					
AYLAR	YILLAR			% DEĞİŞİM ORANI	
	2018	2019	2020	2019/2018	2020/2019
OCAK	1 461 570	1 539 496	1 787 435	5,33	16,11 ARTIŞ
ŞUBAT	1 527 070	1 670 238	1 733 112	9,38	3,76 ARTIŞ
MART	2 139 766	2 232 358	718 097	4,33	-67,83 DÜŞÜŞ
NİSAN	2 655 561	3 293 176	24 238	24,01	-99,26 DÜŞÜŞ
MAYIS	3 678 440	4 022 254	29 829	9,35	-99,26 DÜŞÜŞ
HAZİRAN	4 505 594	5 318 984	214 768	18,05	-95,96 DÜŞÜŞ
TEMMUZ	5 671 801	6 617 380	932 927	16,67	-85,90 DÜŞÜŞ
AĞUSTOS	5 383 332	6 307 508	1 814 701	17,17	-71,23 DÜŞÜŞ
EYLÜL	4 792 818	5 426 818	2 203 482	13,23	-59,40 DÜŞÜŞ
EKİM	3 755 467	4 291 574	1 742 303	14,28	-59,40 DÜŞÜŞ
KASIM	1 966 277	2 190 622	833 991	11,41	-61,93 DÜŞÜŞ
ARALIK	1 950 705	2 147 878	699 330	10,11	-67,44 DÜŞÜŞ
12 AYLIK YABANCI TOPLAMI	39 488 401	45 058 286	12 734 213	14,11	-71,74 DÜŞÜŞ
VATANDAŞ ZİY. + YABANCI	46 112 592	51 747 199	15 963 997	12,22	-69,15 DÜŞÜŞ

Kaynak: TÜRSAB, İstatistik Raporu,2020.

Covid-19 salgınının etkisi nedeniyle 2020 yılında Türkiye'ye gelen toplam ziyaretçi sayısı 15 milyon 286 bin kişi olmuştur. Bu sayının 12 milyon 708 bin kişisini yabancı turistler, 3 milyon 118 bin kişisini yurt dışında ikamet eden vatandaşlarımız oluşturmaktadır. 2020 yılının ilk çeyreğinde 2019 yılının ilk çeyreğine göre az oranda bir düşüş yaşanmış, 2020 yılının ikinci çeyreğiyle ilgili salgından dolayı gerçekçi veriler elde edilememiştir. 2020 yılının üçüncü çeyreğinde ise Türkiye'ye gelen ziyaretçi sayısı, 2019 yılının üçüncü çeyreğine kıyasla 16 milyon kişi azalış göstermiştir. 2020 yılının dördüncü çeyreğinde ise Türkiye'ye gelen ziyaretçi sayısı, 2019 yılının dördüncü çeyreğine kıyasla 6 milyon kişi azalış göstermiştir (TÜİK, 2021).

Türkiye'nin 2017 yılında yurt dışından gelen ziyaretçilerinden elde ettiği toplam turizm hâsılatı 26,283 milyar dolar şeklindedir. Bu tutarın 20,222 milyar dolarını yabancı ziyaretçiler, 5,908 milyar doları ise yurt dışında ikamet eden vatandaşlar tarafından elde edilmiştir. Türkiye'nin 2018 yılında yurt dışından gelen ziyaretçilerinden elde ettiği toplam turizm hâsılatı ise 29,512 milyar dolar şeklindedir. Bu tutarın 24,028 milyar dolarını yabancı ziyaretçiler, 5,345 milyar doları ise yurt dışında ikamet eden vatandaşlar tarafından elde edilmiştir. Türkiye'nin 2019 yılında yurt dışından gelen ziyaretçilerinden elde ettiği toplam turizm hâsılatı 34,520 milyar dolar şeklindedir. Bu tutarın 28,704 milyar dolarını yabancı

ziyaretçiler, 5,688 milyar doları ise yurt dışında ikamet eden vatandaşlar tarafından sağlanılmıştır. Bu bilgilere göre, 2017 yılından 2020 yılına kadar olan zaman diliminde yurt dışından Türkiye'ye gelen ziyaretçilerden elde edilen turizm kazancı yükseliş göstermiştir. Fakat Covid-19 salgını sebebiyle Türkiye'nin 2020 yılında elde ettiği turizm hâsılatında 2019 yılına göre %65 oranında bir düşüş yaşanmış ve 12,059 milyar dolar hâsılat elde edilmiştir. Bu tutarın 9,097 milyar dolarını yabancı ziyaretçiler, 2,886 milyar doları ise yurt dışında ikamet eden vatandaşlar tarafından sağlanılmıştır. 2020 yılının birinci çeyreğinde 2019 yılının aynı dönemine göre az oranda bir düşüş yaşanmıştır. Turizm hâsılatı açısından 2020 yılının ikinci çeyreğiyle ilgili salgından dolayı gerçekçi veriler elde edilememiştir. 2020 yılının üçüncü çeyreğinde turizm hâsılatı 2019 yılına göre 10 milyar dolar azalmıştır. 2020 yılının dördüncü çeyreğinde turizm hâsılatı 2019 yılına kıyasla 4 milyar dolar düşüş göstermiştir (TÜİK,2021).

Tablo 2. Türkiye'nin (2017-2020) Yıllarında Elde Ettiği Turizm Hâsılatı

Yıl	Dönem	Toplam (000 \$)	Yabancı (000 \$)	Vatandaş (yurt dışında ikamet eden) (000 \$)
2017	Yıllık	26.283.656	20.222.971	5.908.752
	1. Çeyrek	3.369.753	2.404.603	943.919
	2. Çeyrek	5.413.048	4.375.826	1.004.218
	3. Çeyrek	11.391.668	8.727.514	2.604.740
	4. Çeyrek	6.109.187	4.715.027	1.355.875
2018	Yıllık	29.512.926	24.028.311	5.345.472
	1. Çeyrek	4.425.237	3.348.335	1.054.088
	2. Çeyrek	7.044.591	5.936.235	1.073.228
	3. Çeyrek	11.502.665	9.371.634	2.085.535
	4. Çeyrek	6.540.434	5.372.106	1.132.622
2019	Yıllık	34.520.332	28.704.946	5.688.271
	1. Çeyrek	4.629.679	3.703.613	905.829
	2. Çeyrek	7.973.963	6.974.736	967.045
	3. Çeyrek	14.031.122	11.484.852	2.504.609
	4. Çeyrek	7.885.568	6.541.744	1.310.787
2020	Yıllık	12.059.320	9.097.118	2.886.859
	1. Çeyrek	4.101.206	3.292.351	791.117
	2. Çeyrek	-	-	-
	3. Çeyrek	4.044.356	2.875.002	1.137.764
	4. Çeyrek	3.913.758	2.929.765	957.978

Kaynak: TÜİK, 2021.

Türkiye 2019 yılında elde ettiği en yüksek turizm hâsılatı ile rekor bir yıla imza atmıştır. TÜİK'in açıkladığı verilere göre, Türkiye'nin 2019 yılında elde ettiği turizm hâsılatı 2018 yılına kıyasla %17 oranında bir yükseliş göstererek 34,5 milyar dolar seviyesinde gerçekleşmiştir. 2018 yılına kıyasla 2019 yılında kişi başına düşen turizm geliri yaklaşık %3 oranında yükselerek 647 dolar seviyesinden 666 dolar seviyesine yükselmiştir. 2019 yılında Türkiye'nin toplam turizm masrafı 4,4 milyar dolar şeklindedir. Bu bilgiye göre 2019 yılında Türkiye 30,1 milyar dolar ile net turizm hâsılatı elde etmiştir. Türkiye'nin 2019 senesinde dış ticaret açığı 31,174 milyar dolar şeklinde gerçekleşmiş ve dolayısıyla turizm endüstrisinden elde edilen net hâsılat, dış ticaret açığının %96,6'sını karşılamıştır. TÜİK'in açıkladığı verilere göre 2020 yılının üçüncü çeyreğinde (Temmuz-Ağustos-Eylül) turizm geliri, 2019 yılının üçüncü çeyreğine kıyasla %71,2 oranında düşüş yaşayarak 14 milyar dolar düzeyinden 4 milyar 44 milyon 356 bin dolar düzeyine kadar düşüş yaşamıştır. 2020 yılının Ocak ve Eylül ayları arasında yabancı turist ve yurt dışında ikamet eden vatandaşların ziyaretlerinden ortalama elde edilen kişi başı turizm kazancı 724 dolar civarında gerçekleşmiştir. Bu bilgiyle 2019 yılının Ocak ve Eylül dönemine göre 2020 yılının Ocak ve Eylül döneminde ortalama kişi başı turizm kazancı %11,5 seviyesinde bir yükseliş yaşamıştır. 2019 senesinin Ocak-Eylül

ayları arasında ki dönem de kişi başı turizm kazancımız 649 dolar seviyelerindeydi (TÜRSAB,2020b).

Sosyal Güvenlik Kurumu'nun açıkladığı verilere göre, 2019 yılının Ağustos ayı dönemine ait turizm endüstrisinde ki istihdamı genel toplam özel sektör istihdamının ortalama %8,9'unu karşılarken bu sayı 2020 yılının Ağustos ayına ait verilerde ise %7,69 oranına düşmüştür. Bu bilgiye göre turizm endüstrisinde ki istihdam 2019 yılının Ağustos ayında 1.252.332 kişiden 1.133.762 kişiye düşüş göstermiştir. Böylece turizm sektöründe gerçekleştirilen istihdam oranında 120 bin kişi civarında bir azalma yaşanmıştır (TÜRSAB,2020b).

TÜİK'in açıkladığı verilere göre, 2020 yılının Ocak-Haziran ayları arasında ülke içerisinde genel toplamı 13 milyon 934 bin olan yolculuk gerçekleşmiştir. Seyahat rakamı 2019 yılının Ocak-Haziran aylarına kıyasla %58,3 düşüş göstermiştir. 2020 yılının Ocak-Haziran aylarına ait ülke içerisinde konaklama rakamı ise 2019 yılının Ocak-Haziran aylarına kıyasla %36,1 seviyesinde düşüş göstererek 151 milyon 356 bin şeklinde gerçekleşmiştir. 2020 yılının Ocak-Haziran aylarında gerçekleşen seyahat harcamaları ise 2019 yılının Ocak-Haziran aylarına kıyasla %57,1 seviyesinde düşüş göstererek 7 milyar 598 milyon şeklinde gerçekleşmiştir (TÜRSAB,2020b).

Özetle, Türkiye turizm sektörü Covid-19 salgınından en çok etkilenen sektörlerden bir tanesi olmuştur. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri turizm faaliyetlerine dayalı olduğu için Covid-19 salgını döneminden daha fazla etkilendikleri ve daha çok etkilenecekleri açık bir şekilde görülmektedir. Turizm faaliyetlerinden dolayı yoldan etkilenen diğer sektörlerde salgının turizm endüstrisini daha fazla etkilememesini istemektedir. Türkiye gibi yaz turizminden (Kum-Deniz-Güneş) daha fazla kazanç sağlayan ülkeler yaz aylarını beklemektedir. Fakat Covid-19 salgını 2020 yılının yaz aylarını oldukça etkilemiş ve yaz aylarından elde edilen turizm gelirini düşürerek turizm sektörünü daha zor bir duruma düşürmüştür.

Virüsten etkilenen turizm sektörü bileşenlerinden biri de yeme-içme sektörü olmuştur. Devletlerin aldıkları karar doğrultusunda, ulaşım kısıtlamalarının yanında yeme-içme tesislerinin de büyük bir çoğunluğunun kapatılması, turizm ekonomisine darbe vurmuştur.

Yeme-içme sektörünün yanısıra toplumsal hareketliliğin en aza indirilmesine odaklı olarak uygulanan salgınla mücadele politikası, havayolu taşımacılığı, konaklama sektörünü de

olumsuz olarak etkilemiştir. Turizm hizmetinin ana bileşenleri konumunda olan bu sektörlerdeki maddi kayıpların telafisinin uzun süreceği görülmektedir (Özçoban, 2020).

4. Sonuç ve Öneriler

Covid-19 pandemisi Güneydoğu Asya ülkelerinden biri olan Çin’de 2019 Aralık ayında ortaya çıktığı zamandan itibaren günümüze kadar etkisini hızlı bir şekilde göstermeye devam etmektedir. Salgın hastalıklar veya doğal afetler beklenmedik bir anda ortaya çıktıkları için hayatımızın birçok alanını kapsamlı bir şekilde etkileyebilmektedir. Covid-19 pandemisi de bir anda ortaya çıkıp sadece bölgeleri değil tüm dünyayı tesiri altına almıştır. Hızlı ve etkili bir yayılma gücüne sahip olan Covid-19, ülkelerin birçok önlem veya tedbir almasına neden olmuştur. Ülkelerin aldıkları tedbirler ilk olarak turizm sektörünü etkilemiştir. Bunun nedeni Covid-19 salgınının yayılım göstermemesi için ülkeler seyahat kısıtlamaları uygulamış neredeyse ülkeler arası uçuşlar durma noktasına gelmiştir. Bir nevi tüm ülkeler kendi sınırlarına kapanmıştır. Somuç olarak, turizm sektöründe ekonomik anlamda büyük kayıplar yaşanmıştır. Covid-19 salgını nedeniyle dünya ülkeleri turizm sektöründen elde ettikleri gelirden büyük oranda kayıp yaşaması sonucunda sektörü ve ekonomilerini düzeltmek amacıyla çeşitli destek paketleri hazırlamışlardır.

Covid-19 pandemisi sadece ekonomik alana zarar vermemiş, insanların sosyal hayatını ve psikolojilerini de önemli derecede etkilemiştir. İnsanlar seyahat edecekleri yerler üzerinde kaygı ve endişeye kapılmışlardır. Karantina ve kısıtlanma süreçlerinin toplumlar üzerindeki psikolojik etkilerinin bertaraf edilebilmesinin en önemli yollarından biri olan turizm faaliyetlerinin, salgının insan hayatına Koronavirüs’ün getirdiği ‘maskeli ve mesafeli’ hizmet sunumlarıyla içselleştirilmesi, yeni dünyanın sektörel uygulamalarından sadece birisi olacaktır. Salgının toplumsal yaşamda getirdiği ve getireceği düzenlemelerin, turizm sektörünün alternatif türlerini ön plana çıkaracağı ve müşteri tercih ve beklentilerinin bu türler üzerine yoğunlaşacağı düşünülmektedir. Bireysel reflekslerin ikna ve satın alma süreçlerindeki etkisinin, yalnızca hijyeninin ön planda tutulduğu salgın süresince değil, salgın sonrası süreçte de ön planda olacağı düşünüldüğünde, “izole destinasyonlar” a olabilecek muhtemel talep artışlarına karşı alternatif turistik türlerinin desteklenmesi ve fiziki imkân ve kabiliyetlerinin ivedilikle geliştirilmesi gerekmektedir (Özçoban, 2020).

Covid-19 salgını nedeniyle alınan tedbirler ve karantina süreleri birçok insanın seyahatlerini ertelemesine ya da iptal etmesine de neden olmuştur. Covid-19 pandemisi bireylerin tatil anlayışlarını da etkilemiştir. Bireyler insan hareketliliğinin en az olduğu yerleri veya bölgeleri tercih etmeye başlamış ve doğa turizmine olan ilgiyi artırmıştır. İnsanlar kendilerini güvende hissedecekleri işletmeleri tercih etmeye başlamış ve bu durumda işletmelerde Covid-19 pandemisi nedeniyle birçok değişim yaşanmıştır. Salgın sonrası, turistlerin beklenti ve tercihlerine uyumlu olarak kırsal turizm destinasyonlarında faaliyet göstermek isteyen girişimciler için kolaylaştırıcı ve teşvik edici düzenlemelerin hızlandırılmasının ve uygulanabilirliğinin sağlanmasının doğa turizminin gelişmesinde büyük katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Covid-19 pandemisi turizm sektörünü ekonomik açıdan zarara uğratsa da pandemi sonrası turizm sektörünün yeniden yapılanmasına veya iyileşmesine de olanak sağlamıştır. Son yıllarda yükseliş eğiliminde olan robotik uygulamalar pandemi sürecinde birçok işlemi kolaylaştırmıştır. Pandemi sonrasında da dijitalleşme ve teknolojik yenilikler turizm sektöründe daha çok yer alacak ve daha fazla öneme sahip olacaktır.

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler ekonomilerinin büyük çoğunluğunu turizm faaliyetlerinden elde ettiği için Türkiye ekonomisi Covid-19 salgının turizm sektörünü etkilemesiyle oldukça sarsılmıştır. Pandeminin sektöre olan etkisini azaltmak amacıyla çeşitli uygulamalar hayata geçirilmiştir. Türkiye’de bulunan işletmeler Covid-19 sürecinde birçok yenilikçi değişim yaşamış, otel ve konaklama tesisleri güvenli turizm sertifikaları almışlardır.

Sonuç olarak, Covid-19 pandemisi tüm dünyada etkisini hâla sürdürmekte ve hayatın her alanını fazlasıyla etkileyerek birçok sektörde kalıcı değişimlere veya dönüşümlere neden olsa da turizm faaliyetlerinin ilerleyen dönemde normale döneceği ve eski oranlarına yükseleceği beklenmektedir.

Kaynakça

- Acar, Y. (2020), “Yeni Koronavirüs (COVID-19) Salgını ve Turizm Faaliyetlerine Etkisi”, *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 7-21.
- Alaeddinoğlu, F., ve Rol, S. (2020). Covid-19 Pandemisi ve Turizm Üzerindeki Etkileri. *Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Salgın Hastalıklar Özel Sayısı), 233-258.
- Alpago, H. & Alpago, D. O. (2020). Korona Virüs ve Sosyoekonomik Sonuçlar. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (8), 99-114.
- Aydın, B. & Doğan, M. (2020). Yeni Koronavirüs (COVID-19) Pandemisinin Turistik Tüketici Davranışları ve Türkiye Turizmi Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Pazarlama Teorisi ve Uygulamaları Dergisi*, 6(1), 93-115.
- Çeti, B., & Ünlüönen, K. (2019). Salgın Hastalıklar Sebebiyle Oluşan Krizlerin Turizm Sektörü Üzerindeki Etkisinin Değerlendirilmesi. *AHBVÜ Turizm Fakültesi Dergisi*, 22(2), 109-128.
- Gössling, S., Scott D. & Hall, M. C. (2020): Pandemics, Tourism and Global Change: A Rapid Assessment of COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*. Erişim: <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1758708>
- Gün, S. and Tutcu, A. (2021). An Assessment from The Point of View of The Tourism Sector and Turkey in The Covid-19 Process, *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 4(6): 530-543.
- Karadeniz, E., Beyaz, F. S., Ünlübulduk, S. N., & Kayhan, E. (2020). Covid-19 Salgınının Turizm Sektörüne Etkilerinin ve Uygulanan Stratejilerin Değerlendirilmesi: Otel Yöneticileri Üzerinde Bir Araştırma. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 3116-3136.
- Li, J., Nguyen, T. H. H., & Coca-Stefaniak, J. A. (2020). CoronavirusImpacts on Post-Pandemic Planned Travel Behaviours. *Annals of Tourism Research*, Erişim: <https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.102964>
- Nazneen, S., Hong, X., & Ud Din, N. (2020). COVID-19 Crises and Tourist Travel Risk Perceptions. *SSRN*. Erişim: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3592321>
- Niewiadomski P. (2020): COVID-19: From Temporary De- Globalisation to a Re-Discovery of Tourism? *Tourism Geographies*. Erişim: <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1757749>
- Özçoban, E. (2020). Koronavirüs’ün (Covid-19) Turizm sektörü üzerindeki etkileri ve Türkiye’nin kırsal turizm potansiyeli üzerine bir analiz. *Turkish Studies*, 15(4), 853-866. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.43739>
- Prideaux, B., Thompson, M. ve Pabel, A. (2020): Lessons from COVID-19 can Prepare Global Tourism for the Economic Transformation needed to Combat Climate Change. *Tourism Geographies*. Erişim: <https://doi.org/10.1080/14616688.2020.1762117>

-
- Sağlık Bakanlığı. (2022), Covid-19 Bilgilendirme Platformu. Erişim: <https://covid19.saglik.gov.tr/>
- Sağlık Bakanlığı. (2020), COVID-19: Yeni Koronavirüs Hastalığı. Erişim: <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html>
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2020). Sınır Bülteni: 2020 Ocak-Ekim Döneminde Ülkemizi Ziyaret Eden Kişi Sayısı, <https://www.ktb.gov.tr/TR-97181/duyurular.html>
- TÜİK. (2021). Eğitim, Kültür, Spor ve Turizm İstatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=egitim-kultur-spor-ve-turizm-105&dil=1>
- TÜRSAB, (2020b). *COVID-19 Sürecinde Türkiye ve Dünya Turizmi Değerlendirmesi*, Aralık, Erişim: <https://tursab.org.tr/apps//Files/Content/6ad52b35-1dd2-41c2-9f1c-c24cc19e7a63.pdf>
- TÜRSAB. (2020a). *Korona Virüsü (Covid-19) Sonrası Nasıl Bir Dünya Bizi Bekliyor?*, Mayıs 2020 Raporu, Erişim: <https://tursab.org.tr/apps//Files/Content/8b368379-712e-4ca3-8425-69ae28b9f113.pdf>.
- UNWHO (2019), Erişim: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>
- WHO (2022), Dünya Sağlık Örgütü Coronavirüs (COVID-19) Panosu. Erişim: <https://covid19.who.int/>
- WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 - 11 March 2020 Erişim: <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-oncovid-19---11-march-2020>
- Yang, Y., Zhang, H., & Chen, X. (2020). Coronavirus Pandemic and Tourism: Dynamic Stochastic General Equilibrium Modeling of Infectious Disease Outbreak. *Annals of Tourism Research*.
- Yılmaz, M. (2020). 20 Nisan 2020 Tarihi İtibariyle Covid-19 Virüsünün Dünyadaki Coğrafi (Kıtalara ve Ülkelere Göre) Dağılımı. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(4): 17-44.

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Politik Ekonomik Kuram Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir.

Ethics Statement: The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, Political Economic Theory has no responsibility and all responsibility belongs to the authors of the study.

Yazar Katkı Oranı: Birinci yazar %30, ikinci yazar %70.

Author Contributions: 1st author's contribution rate: 30%, 2nd author's contribution rate: 70%.

Çıkar Beyanı: Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Conflict of Interest: There is no conflict of interest between the authors.